

Meters maken

Over poëzie die zich op reizen baseert

Ik heb nog nooit een fietstocht ondernomen. Meer dan de tien kilometer heen en weer naar mijn werk fiets ik ook niet. Ik kan een band plakken, een ketting smeren en een derailleur afstellen, maar dan houdt het ook op. Misschien ben ik dan ook de laatste die advies moet geven over 'wielerpoëzie'.

Gelukkig heb ik een rijk voorstellingsvermogen en weet ik het één en ander van reizen. Ook weet ik wel wat van poëzie. Die dingen samen moeten toch wel een samenhangend, informatief stuk op kunnen leveren.

Wees concreet

Ik kan me voorstellen dat het bij wereldfietserpoëzie gaat om de indrukken die je tijdens je reis opdoet. Je wilt een stuk landschap verbeelden of een ontmoeting beschrijven. Het eeuwenoude adagium *'show, don't tell'* komt dan meteen in me op. Deze uitspraak is vooral voor prozaïsten bedoeld, toch denk ik dat die ook van toepassing is op poëzie en speciaal reispoëzie.

Stel, je beschrijft een heuvelandschap in het zuiden van Frankrijk. Als jouw lezer het landschap dat je beschrijft niet kent, heeft hij niks aan een abstracte beschrijving zoals 'groen, glooiend landschap'. Niet alleen is het een cliché: dit vertelt hem niets over dat specifieke stuk aarde. Iemand die het wel kent, vindt dat elke abstracte beschrijving het landschap tekort doet. Zoek naar specifieke beelden, concrete kenmerken en probeer die te verwoorden. Allen Ginsberg noemde dit *'shopping for images'*.

Een credo dat met *show don't tell* samenhangt, maar niet geheel samenvalt, komt van William Carlos Williams, één van de belangrijkste invloeden op de Amerikaanse poëzie van de twintigste eeuw. Hij zei: *'no ideas but in things'*. Williams wilde met zijn uitspraak zijn collega-dichters aansporen om de literaire allusies, de ingewikkelde intertekstuele trucjes en de traditionele vormen vaarwel te zeggen. Het was een oproep om de Amerikaanse wereld te verbeelden zoals die was. Abstracte ideeën mochten alleen maar in gedichten voorkomen, voor zover ze vertegenwoordigd werden in concrete beelden. Jack Kerouac declameerde later soortgelijke 'regels' voor proza met uitspraken als: *'No time for poetry but exactly what is'*, *'Don't think of words when you stop but to see picture better.'* en *'Write for the world to read and see your exact pictures of it.'*

Inderdaad lijken gedichten met concrete beelden (veel meer dan postmoderne taalspelletjes) het grootste deel van de hedendaagse poëzie te vormen. Soms zoekt een dichter beelden bij een gedachte die hij wil overbrengen, soms volgen de gedachten en ideeën pas uit de beelden die een dichter verzamelt. Beeld en gedachte gaan vaak samen in het uiteindelijke gedicht, ongeacht wat er nu eerst was: de kip of het ei. Als je de vermoeidheid aan het einde van een fietstocht wilt verbeelden, kun je zeggen: 'vermoeid plof ik neer naast mijn fiets.', maar er zijn betere manieren om dit te verbeelden. Probeer dat gevoel in je lichaam te beschrijven, hoe voelen je spieren. Beschrijf de strijd met de laatste kilometers van de rit. Probeer je vermoeidheid te beschrijven in termen van alles wat er om je heen gebeurt. Dat zijn interessante beelden.

De juxtapositie

Met concrete beelden alleen ben je er (mijns inziens) nog niet: alleen beelden leveren namelijk geen spanning op. Pas als de beelden een relatie met elkaar aangaan, ontstaat er een verhaal of gedicht. Zo'n relatie is vaak een contrast (of juxtapositie). De juxtapositie is vooral bekend in de muziek en in de schilderkunst, bedoeld als contrast maar, hoewel minder voorkomend, zijn juxtaposities soms ook bedoeld om een overeenkomst aan te geven. Door twee dingen naast elkaar te plaatsen kun je verschillen en overeenkomsten duidelijker zien. Je kunt er ook verbanden door laten zien of suggereren.

Een bekende toepassing, bedoeld om een overeenkomst aan te geven, is een gezond ogend opgewekt mens te laten zien op een afbeelding in combinatie met (naast) een product met de bedoeling door die combinatie meer van dat product te verkopen (reclame).

Een juxtapositie in de literatuur is dus het naast elkaar plaatsen van twee contrasterende beelden, die door hun aanwezigheid naast elkaar een nieuwe betekenis vormen. Dat wil niet zeggen dat alle beelden het tegenovergestelde van elkaar moeten zijn. Ze kunnen uit verschillende jargons komen (dan ligt het contrast meer in het woordgebruik dan in het beeld) of niets met elkaar te maken hebben (om dan te spreken van een contrast is overbodig). In alle gevallen moeten ze elkaar echter verrijken of om het wat klassieker te zeggen: het geheel moet meer zijn dan de som der delen. Laat je beelden beter spreken door ze naast elkaar te zetten. Schuif in je teksten.

Blijf fit

Ten slotte wil ik nog een paar woorden aan de schrijfpraktijk zelf wijden. Als je een fietstocht onderneemt van enkele honderden, duizenden kilometers, dan doe je dat niet geheel onvoorbereid. Je stapt niet op een avond ineens op je fiets en begint te trappen. Het is een mooi idee, dat wel, maar waarschijnlijk kom je niet ver. Misschien is je fiets niet in orde of blijf je zelf niet fit genoeg en loop je blessures op. Of misschien vergeet je je pinpas of je flesje water.

Het is veel waarschijnlijker dat je van tevoren getraind hebt. Je weet dat je fit bent. Je hebt je fiets gecontroleerd, de nodige medicijnen gepakt, een paar kaarten uitgezocht en wat reserveonderdelen in je fietstas gepropt. Dit klinkt als iets wat een normaal mens zou doen.

Als het om schrijven gaat, stappen veel mensen echter direct op hun fiets en beginnen als een gek te trappen. Beginnende schrijvers denken vaak dat ze als ze gaan zitten, ze in één keer een gedicht of verhaal tevoorschijn moeten toveren. Dat is de eerste illusie die ik cursisten probeer te ontnemen. Ik begin een workshop vaak met de mededeling dat het niet de bedoeling is, dat er aan het einde van die workshop een eindproduct is. Het is mogelijk, maar niet nodig.

Een echte schrijver traint. Dat kan natuurlijk in zijn hoofd plaatsvinden, maar vaak ook op papier. Zelf probeer ik elke dag minstens twintig minuten vrij te maken om te schrijven. Als ik voor mijn twintig minuten ga zitten, is er slechts één regel: de pen moet blijven bewegen. Al is het de grootste troep die op papier komt, ik schrijf door. Als ik het niks vind, schrijf ik 'dit is niks' en schrijf ik verder. Het maakt niet uit of je elke dag twintig minuten schrijft of elke week tien: iedereen bepaalt zijn eigen trainingsschema.

Het helpt ook om te lezen. Niet alleen werk van anderen (al is dat een vaak onderschatte, essentiële bezigheid), maar ook werk over schrijven. Er zijn veel boeken geschreven over schrijven en ze zijn lang niet allemaal slecht. Het naakte schrijven van Nirav Christophe en Gedichten en verhalen schrijven van Cees van der Pluijm zijn in dat opzicht terechte klassiekers. Voor wie niet bang is voor wat boeddhisme kan *Writing down the bones* van Natalie Goldberg een verfrissend boek zijn. Voor de verhalen-schrijvers is daar nog *On fiction* van David Lodge.

Natuurlijk is het schrijven zelf het belangrijkste. Je kunt de beste fiets hebben, alle boeken en reiskaarten van het gebied en voldoende water bij je hebben: je komt jezelf en de beperkingen van je lichaam pas onderweg tegen. Precies zo gaat het met schrijven: je leert je eigen stem en je beperkingen pas kennen als je veel schrijft. Het is zoals met veel dingen: je moet meters maken. 🚲